

CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ VE SİYASAL İSTİKRAR¹ PRESIDENTIAL SYSTEM OF GOVERNMENT AND POLITICAL STABILITY

Murat AKÇAKAYA² - Abdülkadir ÖZDEMİR³

Geliş Tarihi: 27.8.2018

Kabul Tarihi: 18.09.2018

Özet

Orta Çağ'da iktidarların aşırı güçlenmesi ile aristokrasi ve mutlak monarşiye karşı verilen mücadeleler, iktidarı sınırlama; yani yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin birbirinden ayrılması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır.

Kuvvetlerin hangi düzeyde ayrılacağı, yani kuvvetlerin sert veya yumuşak ayrılığı ise farklı hükümet sistemlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Kuvvetlerin sert veya yumuşak ayrılığı üzerinden sınıflandırılan hükümet sistemleri, parlamenter sistem ve başkanlık sistemi ekseninde şekillenmektedir. Yarı başkanlık ve cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi gibi hükümet sistemleri de parlamenter sistem ve başkanlık sisteminin farklı türevleri olarak uygulanmaktadır.

Hükümet sistemlerinin, siyasal istikrar üzerinde etkili olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Kullanılan hükümet sistemi, kuvvetler ayrılığını sağlamakla birlikte, aynı zamanda ülkenin siyasal istikrarını da olumlu yönde etkilemelidir. Çünkü siyasal istikrarın sağlanamadığı bir ülkede ekonomik ve sosyal refahın, toplumsal huzurun ve güvenin sağlanabilmesi de güçleşecektir. Bu nedenle, siyasal istikrarı güçlendirerek, olumsuz durumların ortaya çıkma ihtimalini azaltabilmek için hükümet sistemlerinde değişiklikler yapılabilmektedir.

Bu çalışmanın asıl amacı da, Türkiye'de uygulanan ve partili cumhurbaşkanlığı sistemi olarak da nitelendirilen, cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin siyasal istikrar üzerinde ne kadar etkili olabileceğini, parlamenter sistem ile karşılaştırmalı olarak incelemektir. Çalışmanın ilk bölümünde cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin özellikleri; ikinci bölümünde ise siyasal istikrarsızlığın başlıca nedenleri ve cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin, siyasal istikrarsızlığa ne ölçüde çözüm getirebileceği tartışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Hükümet sistemleri, cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi, parlamenter sistem, siyasal istikrar, kuvvetler ayrılığı.

Abstract

With the overpowering of rulership in the Middle Ages, the struggles against aristocracy and absolute monarchy revealed the need to limit the power, i.e. the separation of the legislative, executive and judicial powers.

The level at which the powers are to be separated, in other words rigid or soft separation of powers, led to the emergence of different governmental systems. Government systems, which are classified on the basis of rigid or soft separation of the forces, are shaped in the direction of the parliamentary system and the presidential system. Government systems, such as the semi-presidential and presidential government

¹ Bu çalışma, Prof. Dr. Murat AKÇAKAYA danışmanlığında, Abdülkadir ÖZDEMİR tarafından hazırlanmakta olan "Hükümet Sistemleri Politiği: Türkiye Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz" başlıklı doktora tezinden yararlanılarak yazılmıştır.

² Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü (akcakaya76@hotmail.com)

³ Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı / Öğretim Görevlisi, Erzincan Üniversitesi-Tercan Meslek Yüksekokulu (ozdemir.kadir@hotmail.com)

systems, are also implemented as different variations of the parliamentary system and the presidential system.

It is possible to say that the system of government is influential on political stability. System of government used should not only ensure the separation of forces but also the political stability of the country at the same time. In a country where political stability cannot be achieved, it will become difficult to achieve economic and social prosperity, social peace and trust. Therefore, changes can be made in the system of government to strengthen political stability and reduce the likelihood of adverse situations occurring.

The main purpose of this study is to examine how effective the presidential system of government, which is implemented in Turkey and called as the party-presidential system, can be on political stability in comparison with the parliamentary system. In the first part of the study, the characteristics of the presidential system of government, and in the second part, the main reasons for political instability and the extent to which the presidential system of government can bring a solution to political instability were discussed.

Key words: Government systems, presidential system of government, parliamentary system, political stability, separation of powers.

GİRİŞ

a. Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Tarihsel Gelişimi

Devlet yönetiminin bir kişi veya bir grupta toplanması sonucu ortaya çıkabilecek olumsuzlukların önlenmesi isteği, kuvvetler ayrılığı ilkesinin ortaya çıkmasında ve bu ilkenin Antik Yunan'dan günümüze kadar geçen süreçte gelişmesinde etkili olmuştur (Güran, 1994: 193). Temel anayasal organlar olan yasama, yürütme ve yargı arasında güçlerin dağılımını amaçlayan kuvvetler ayrılığı ilkesi, iktidarın sınırlanması için ileri sürülen araçlardandır (Çam, 1990: 333). Kuvvetler ayrılığı ilkesi ilk olarak John Locke ve Montesquieu'yu akla getirirse de bu ilkenin temelleri ilk çağa kadar uzanmaktadır (Akgül, 2010: 82).

13. yüzyılda Magna Carta Libertatum ile kralın yetkilerinin kısıtlanması da fiili olarak kuvvetler ayrılığının başlangıcı olduğu savunulabilir. Orta Çağ'da iktidarların aşırı güçlenmesi sonucunda, aristokrasi ve mutlak monarşiye karşı verilen mücadeleler devlet iktidarını sınırlama yani yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin birbirinden ayrılması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Magna Carta Libertatum ile kralın yetkilerinin kısıtlanması (İlal, 1968: 239) da bunun bir sonucudur. İngiliz parlamentosunun temelleri de, bu dönemde kralın yardımcı organları olan "Magnum Concilium Regis" ve "Curia Regis" kurulları ile atılmıştır (Göze, 2005: 433).

Locke'a göre devlet yasama, yürütme ve federatif kuvvet (devletlerarası ilişkiler) olarak üç temel organdan oluşur ve bu üç organın birbirlerinden ayrılması gerekir (Akipek, 1952: 179). Günümüzde yaygın olarak kullanılan yasama, yürütme ve yargı ayrımı ise Montesquieu'ya aittir (Oktay, 1984: 218). Ona göre bu üç kuvvetin ayrı olmayışı ve kuvvetlerin tek elde toplanması özgürlükleri yok eder. Ayrıca yürütme gücü de tek elde toplanmalıdır (Göze, 2005: 188); yasama yasaları yapar ve değiştirir, yürütme ülkeyi yönetir, yargı ise yasalara uymayanları yargılar ve cezalandırır. Bu üç kuvvet tek bir elde toplanırsa ve birbirleri arasında eşit olmazsa iktidar bu durumu kötüye kullanabilir ve kişinin hak ve özgürlükleri tehlike altına girebilir. Bu nedenle yetkiler, bu erkler arasında paylaştırılmaktadır.

Yasama, yürütmeyi kanunlar ile sınırlarken, yargı da yasamayı Anayasa Mahkemeleri ile denetlemektedir. Bu sayede yürütme organı yasalara uymayan faaliyetlerde bulunamamakta, yasama organının hazırladığı mevzuatlar da yargı organının denetimine tabi olmaktadır.

1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nin 16. maddesinde "Hakların güven altına alınmadığı, kuvvetler ayrılığının yapılmadığı bir toplumda anayasa yoktur." ifadesi yer almaktadır. Bu madde kuvvetlerin tek bir elde toplanması durumunda anayasanın ve temel hak ve özgürlüklerin

varlığından söz edebilmenin mümkün olmadığını anlatmaktadır. Bu düşüncenin, günümüz kamu yönetiminde uygulanması hayli güçtür. Çünkü parlamenter sistemin uygulandığı ülkelerde bu organların birbirleriyle işbirliği içerisinde çalışması ve yürütme organının yasama içerisinden oluşması bir zorunluluktur. Bu nedenle salt kuvvetler ayrımı parlamenter sistemlerde mümkün değildir. Başkanlık sisteminin uygulandığı ülkelerde de kuvvetler sert bir şekilde ayrılmış olsa da, yürütme organının faaliyetleri için yasama tarafından çıkarılacak kanunlara ihtiyacı olduğu ve bu iki organ arasındaki uyumun devlet yönetimi açısından önemli olduğu açıktır.

Yürütme organının temel hak ve özgürlükleri tehlikeye sokacağı görüşünün nedeni özgürlük mücadelelerinin genellikle güçlü icra organlarına karşı yapılmış olmasıdır. Yani bu mücadeleler monarşinin olduğu yerlerde monarka veya krala karşı yapılmıştır. Günümüz hükümet sistemlerinde yürütme ne kadar güçlü olursa olsun, demokratik bir yöntemle seçileceğinden veya demokratik yollarla sona ereceğinden güçlü yürütmenin temel hak ve hürriyetleri tehlikeye sokması düşüncesi günümüz demokrasilerine uygun bir düşünce değildir. Yani yürütme ne kadar güçlü olursa olsun, demokratik bir toplumda temel hak ve hürriyetler tehlikeye girmeyecektir. Zaten yargı kuvveti ve anayasal düzen de temel hak ve hürriyetlerin güvenceleridir.

Yasama ile yürütme arasındaki yetki ve güç dikkate alındığında günümüzde yürütmenin gittikçe kuvvetlendiğini söyleyebilmek mümkündür. Yani, günümüzde bir siyasi karar organı olan yürütme, yasama organından daha güçlü hale gelmiştir. Bunda devlet görevlerinin artması etkili olmuş, yürütmenin güçlenmesi zaruri hale gelmiştir. Tarihsel açıdan bakıldığında 1789 Fransız İhtilali'nden sonra kral karşısında temel hak ve hürriyetleri güvence altına aldığı ve kralın gücünü sınırlandırdığı için parlamento üstün kabul edilse de; 19. yüzyıldan itibaren ve özellikle de İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra liberal düşüncenin yavaş yavaş kan kaybetmesi, müdahaleci devlet anlayışının öneminin artması ve devletin faaliyet alanının zamanla artması gibi nedenler yürütmenin daha güçlü olması gerektiği düşüncesini giderek artırmıştır (Kuzu, 1996: 26).

Kuvvetlerin birliğine dayanan meclis hükümeti sistemi ve mutlak monarşinin karşısında, kuvvetler ayrılığına dayanan hükümet sistemleri vardır. Bunlardan başkanlık sistemi, parlamenter sistem ve yarı başkanlık sistemlerine nazaran kuvvetlerin daha sert ayrımı üzerinde şekillenmiştir.

b. Hükümet Sistemlerinin Kuvvetler Arasındaki İlişkilere Göre Sınıflandırılması (Kavramsal Çerçeve)

Hükümet sistemlerinin sınıflandırılmasında kullanılan en temel ölçüt kuvvetler arasındaki ilişkilidir. Hükümet sistemleri, parlamenter sistem ve başkanlık sistemi ekseninde şekillenmektedir. Temelleri İngiltere'de atılan "parlamenter sistem", kuvvetlerin yumuşak ayrımını temsil ederken; ilk olarak ABD Anayasası ile kabul edilen "başkanlık sistemi" kuvvetlerin sert ayrımını temsil etmektedir. Kuvvetlerin yumuşak ayrımına dayanan ve ilk olarak Fransa'da uygulanan "yarı başkanlık" sistemi ise diğer iki sistemin karması olarak düşünülebilir (Cheibub, 2007: 26).

Temel anayasal organlar arasındaki sistematik ilişkiler hükümet sistemlerini tanımlamaktadır (Heywood, 2012: 399). Bu ilişkiler ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir. Bu farklılığın sebebi, ülkeden ülkeye değişen hükümet sistemleri olsa da aynı hükümet sistemini kullanan farklı ülkelerde, farklı uygulamalara rastlayabilmek mümkündür. Örneğin, ABD, Arjantin ve Azerbaycan'da başkanlık sistemi uygulanmasına rağmen, bu ülkelerde kuvvetler arasındaki ilişkilere farklılıklar görülebilmektedir.

Hükümet sistemlerinin sınıflandırılması genel olarak, yasama ve yürütme arasındaki yetkilerin paylaşımı ve bu kuvvetler arasındaki ilişkiler ile kuvvetlerin birbirlerinden ne kadar ayrı veya birbirlerine ne kadar yakın olduğu ile yapılmaktadır. Buna göre kuvvetlerin yumuşak ayrımına

dayanan veya kuvvetlerin sert ayrımına dayanan hükümet sistemleri sınıflandırılması yapılmaktadır. Bu sınıflandırmada, genellikle yasama ve yürütme arasındaki ilişkiler göz önünde bulundurulurken, demokratik bir sistemde her halükarda bağımsız ve tarafsız olması gereken yargı genellikle üçüncü planda tutulmaktadır.

Yasama ve yürütme halk tarafından seçiliyor, yürütme, yasama tarafından güvensizlik oyu ile düşürülebilir ise bu sistem başkanlık sistemi; yürütmenin başı olan devlet başkanı siyasi sorumluluğa sahip değil ve yasama tarafından yürütme organı güvensizlik oyu ile düşürülebilir ise bu sistem parlamenter sistem; devlet başkanının rolü sembolik değil ve yürütme gücü ve yetkisi devlet başkanı ile siyasi sorumluluğu olan başbakan ve bakanlar kurulu tarafından paylaşılıyor ise bu sistem de yarı başkanlık sistemidir (Gül vd., 2017: 102).

Üç hükümet sistemi de birbirinin alternatifi olmakla birlikte birindeki eksiklik veya olası olumsuz durumlar diğeriyle ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Bu nedenle siyasi çıkmazların giderilmesi için bazen bazı ülkelerde hükümet sistemlerinde değişiklikler yapılmaktadır (Aktaş, 2016: 211). 1923 yılından beri parlamenter sistem ile yönetilen Türkiye Cumhuriyeti'nin hükümet sisteminin değiştirilerek cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçilmesi de bu duruma örnek olarak verilebilir.

Türkiye Cumhuriyeti anayasalarına bakıldığında, 2017 yılına kadar, Milli Mücadele Dönemi haricindeki tüm zamanlarda kuvvetlerin yumuşak ayrılığı esas alınmıştır. Yani yürütme halk tarafından seçilmemekte, parlamentonun içinden çıkmakta ve parlamentoya karşı sorumlu olmaktadır. 2007 yılında 1982 Anayasası'nda yapılan değişiklik ile yürütmenin en üst amiri olan Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesinin önü açılmış olsa da bu durum kuvvetlerin birbirinden sert olarak ayrıldığına göstergesi değildir. Çünkü hükümeti kuran başbakan ve bakanların bazıları hem parlamentonun hem de yürütmenin bir üyesi olmuş; yürütme, yasanın güvenoyuna tabi tutulmuştur. Bu uygulamalar, kuvvetlerin yumuşak ayrımının olduğunun göstergelerindedir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda yapılan 2017 yılı değişikliği ise kuvvetlerin sert ayrımı ilkesine dayanan, ancak klasik ABD başkanlık sisteminden bazı yönleriyle farklı olan cumhurbaşkanlığı hükümet sistemini içermektedir.

I. CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ

Türk siyasal hayatı, parlamento kavramıyla 1877 yılında tanışmış, 1923 yılında cumhuriyetin ilanı ile birlikte parlamenter sistem uygulanmaya başlamıştır. 1923 - 1946 yılları arasında tek partili dönemin yaşanması ve 1960 yılına kadar herhangi bir siyasal istikrarsızlığın yaşanmaması, hükümet sisteminin sorgulanması ihtiyacını da ortaya çıkarmamıştır. 1960 sonrasında Türkiye'de yaşanmaya başlayan siyasal istikrarsızlıklar, 1961 Anayasası'nın yürütmeyi etkisizleştirilmesi ve devamında 12 Mart 1971 askeri müdahalesinin yaşanması gibi nedenler, 1980'li yıllarda hükümet sistemi ile ilgili yeni arayışları beraberinde getirmiştir. Bu arayışlardaki temel amaç ülkenin istikrarını ve beraberinde diğer gelişmeleri sağlayabilmektir. Bazı siyasetçiler ve siyaset bilimciler hükümet sisteminin değişmesi gerektiğini; karşı görüşte olanlar ise asıl problemin hükümet sisteminden değil, seçim sistemi veya demokrasi kültürünün oluşmaması gibi başka nedenlerden kaynaklandığını savunmuşlardır.

Türkiye'de hükümet sisteminin değişmesi gerektiği ile ilgili tartışmalar ilk olarak 1982 Anayasası'nın hazırlandığı dönemlerde ortaya çıkmaya başlamış, Turgut Özal ve Süleyman Demirel de başkanlık sistemi hakkında açıkça görüş beyan etmişlerdir. Hükümet sistemi odaklı tartışmalar, 2003 yılı sonrasında ülke gündeminde önemli bir şekilde yer almaya başlamış, bu konuda olumlu ve olumsuz görüşler kamuoyunda sıkça tartışılmaya başlanmıştır (Beceren ve Kalağan, 2007: 175). Özetle parlamenter sistemin uygulandığı dönemlerde yaşanan sorunlar ve bazı siyasi çıkmazlar 1980'li yıllarla birlikte hükümet sistemi temelli tartışmaları popüler hale getirmiştir (Korkmaz, 2016: 52).

Hasan Tahsin Fendoğlu, Türkiye’de yaşanan, siyasal istikrarsızlıklar ve bu istikrarsızlığın sonucundaki ekonomik, sosyal ve siyasal sorunların hükümet sisteminden kaynaklı olduğunu, başkanlık sistemi ile bu sorunun çözülebileceğini ileri sürmüş ve Türkiye’nin koşullarına uygun bir başkanlık veya yarı-başkanlık sistemine geçilmesinin Türkiye’nin yararına olacağı yönünde fikir beyan etmiştir (Fendoğlu, 2010: 26-32). Benzer bir fikir de Ender Ethem Atay’a aittir. Atay’a göre parlamenter sistemler istikrarsızlıklara neden olabilmektedir (Atay, 1999: 37).

Burhan Kuzu da bu görüşe paralel olarak, klasik parlamenter sistemdeki kuvvetler dengesinin artık yürütme lehine bozulduğunu, yani yürütmenin daha da güçlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır (Kuzu, 1996: 34). Dönemin Anayasa Komisyonu Başkanı Kuzu, 4 Aralık 2013 tarihli bir röportajda parlamenter sistemi, Türkiye’de hükümet istikrarsızlıklarının ve buna bağlı olarak da ekonominin gelişmemesinin nedeni olarak gördüğünü ifade etmiştir.

Başkanlık sistemi ile ilgili olumlu görüşlerin yanı sıra sistemin aleyhine görüşler de vardır. Örneğin Erdal Onar’a göre ABD’de bile, bazen yasama ve yürütme arasındaki uyumsuzluklar görülmekte, bu görüş ayrılıkları da sistemin tıkanmasına neden olmaktadır. Onar, Türkiye’de ve uzlaşma kültürünün gelişmemiş olduğu ülkelerde başkanlık ve yarı başkanlık sisteminin başarı getiremeyeceğine inanmaktadır (Onar, 2005: 100).

Serap Yazıcı ise bütün hükümet sistemlerinin olumsuzluklara yol açabileceğini, bu nedenle hükümet sistemini değiştirmek yerine parlamenter sistemin dezavantajlarını bertaraf edecek mekanizmaların geliştirilmesi gerektiğini savunmaktadır (Yazıcı, 2005: 127-128). Ancak siyasal istikrarı artırmak için yapılacak değişiklikler temsilde adaletsizliklere neden olabilecektir.

Ergun Özbudun’a göre başkanlık sistemi hem güçlü bir parlamento hem de güçlü bir yürütme bir arada barındıramaz. Başkanlık sistemi dar anlamda uyum ve istikrar sağlasa da bunu genel anlamdaki siyasal istikrar ile karıştırmamak gerekir. Başkanlık sisteminde kilitlenmeleri veya tıkanıklıkları çözecek güvenoyu veya fesih yetkisi gibi argümanlar yoktur. Bu durum, siyasal istikrarsızlıklara neden olabilir (Özbudun, 2015). Benzer bir görüşü Erdoğan Teziç de savunmaktadır. Teziç, hem başkanlık hem de yarı-başkanlık sistemlerinin Türkiye koşullarına hiç uygun olmadığını ve krize açık rejimler olduğunu düşünmektedir. Buna ek olarak Latin Amerika ülkelerinin başkanlık sistemine geçmek istedikleri dönemlerde askeri darbeler yaşandığını ifade etmiştir.

Ersin Kalaycıoğlu ise görev süresinin esnek olmamasından dolayı yasama ve yürütme arasındaki sürtüşmelerin sistemin kilitlenmesine neden olacağı (gridlock), başkanlık rejiminin yürütme tek bir lidere teslim etmesi (kazanenin iktidarı tamamen kazandığı; kaybedenin de devlet yönetiminde hiçbir şey kazanmadığı sıfır toplamlı oyun), demokratik rejimin gerilemesi, gibi olumsuz yönlerinin olduğunu, hükümet istikrarı sağlamasına rağmen siyasal istikrarsızlıklara neden olduğunu savunmaktadır (Kalaycıoğlu, 2005: 23-25).

Münci Kapani, Süheyl Batur, Bülent Ecevit, Deniz Baykal ve Mesut Yılmaz, hükümet sisteminin değiştirilmesi yerine, mevcut parlamenter sistemde, sistemin sorunlu yönlerinin düzeltilmesi gerektiğini savunanlardandır (Fendoğlu, 2010: 23).

Özet olarak, Türkiye açısından parlamenter sistemi savunanlara göre sistemin eksikliklerinin giderilmesi ve istikrarsızlıklara yol açan yönlerin düzeltilerek parlamenter sisteme devam edilmesini; başkanlık ve yarı başkanlık sistemlerini savunanlar ise bu sistemlerin ülkenin sosyal ve politik yapısına göre şekillendirilmesini ve Türkiye’de parlamenter sistemden bir an önce vazgeçilmesini tavsiye etmişlerdir.

Bu tartışmaların sonucu olarak 2016 yılının sonlarında başlayan anayasa değişikliği çalışmaları 16 Nisan 2017 tarihinde yapılan anayasa değişikliği referandumu ile sonuçlanmıştır. Bu anayasa değişikliği sonucunda, hükümet sisteminde değişiklik yapılmış ve cumhurbaşkanlığı hükümet

sistemine geçilmiştir. 6771 kanun numaralı, 21.01.2017 kabul tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile 1982 Anayasası'nda bazı değişiklikler yapılmıştır. Yapılan bu değişikliklerin bazıları yeni hükümet sistemiyle ilgiliyken, bazı değişikliklerin doğrudan hükümet sistemiyle ilgili olmadığını söyleyebilmek mümkündür.

Daha önce de belirtildiği gibi hükümet sistemleri temelde başkanlık sistemi ve parlamenter sistem olmak üzere iki çeşittir ve diğer sistemler bu iki ana sistemin türevi olarak ortaya çıkmıştır. Kuvvetlerin sert ayrımına dayanan cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi de ABD'de uygulanan başkanlık sistemi ile bire bir aynı olmasa da bazı özellikleri ile parlamenter sistemden ziyade başkanlık sistemine daha yakındır. Bu sistemin özellikleri, 2017 anayasa değişikliği öncesinde uygulanan parlamenter sistemle kıyaslamalı olarak aşağıdaki gibidir.

I.a. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Yasama Organı

Başkanlık sisteminin uygulandığı ABD ve yarı başkanlık sisteminin uygulandığı Fransa'da yasama, iki organdan oluşurken (ABD'de Temsilciler Meclisi ve Senato; Fransa'da Ulusal Meclis ve Senato) cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde yasama organı parlamenter sistemde olduğu gibi tek bir meclisten oluşmaktadır. Hemen eklemek gerekir ki bir ülkedeki meclis yapısı o ülkenin hükümet sisteminde belirleyici bir unsur değildir.

Parlamenter sistem ve cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi karşılaştırıldığında meclisin oluşumu ile ilgili bir farklılık görülmemektedir. Türkiye'de 2017 yılında yapılan anayasa değişikliklerinde anayasanın 75. ve 76. maddelerinin değiştirilmesiyle sadece milletvekillerinin sayısında ve seçilme koşullarında değişiklik yapılmıştır. Bu maddelerdeki değişiklikler, cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin bir özelliği olarak değil, demokratik katılım ve temsilin artırılması yönündeki değişiklikler olarak düşünülebilir. Yani milletvekillerinin sayısı ve seçilme yeterlilikleri, bir hükümet sisteminin özelliği olarak düşünülemez.

Anayasanın 77. maddesinde yapılan değişiklik ile meclisin seçim döneminin 4 yıldan 5 yıla çıkarılmasında ise cumhurbaşkanının seçimi ile genel seçimlerin aynı anda yapılması amaçlanmıştır. Meclisin görev süresindeki değişiklik, doğrudan yeni hükümet sistemi ile alakalı olmasa da, yürütme ve yasama seçimlerinin aynı anda yapılması cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin doğal sonucudur. Hemen eklemek gerekir ki yürütmenin diğer erkler göre daha baskın olduğu hükümet sistemlerinde, genellikle devlet başkanının görev süresi ile yasama organının görev süresi aynıdır. Bu durumun istisnaları da mevcuttur. Örneğin, Azerbaycan Anayasası'nın 84/1 ve 101/1 maddelerine göre, Azerbaycan'da meclisin görev süresi beş yıl iken; başkanın görev süresi beş yıldan yedi yıla çıkarılmıştır.

Yasama organı ve cumhurbaşkanı seçimlerinin aynı günde yapılması, bu iki organın benzer siyasi görüşlerden seçilmesini ve bu sayede bu organların daha uyumlu bir şekilde çalışmalarını da sağlayabilecektir. Bu iki organın farklı siyasi görüşlerden seçilmesi halinde ise sistemin temel özelliği olan kuvvetlerin sert ayrılığı sayesinde yasama ve yürütme birbirlerinin onayına tabi olamayacak ve bu sayede siyasal istikrarsızlığın yaşanma ihtimali parlamenter sisteme göre daha az olacaktır.

Yasama organında yapılan bir değişiklik de milletvekilliğiyle bağdaşmayan işler ile alakalıdır. Anayasa değişikliği öncesinde, bakanlar kurulunca milletvekillerine verilecek geçici görevlerin kabul edilmesi meclisin kararına bağlı iken 82. maddede yapılan değişiklik ile milletvekillerine bakanlar kurulunca bir görev verilmesinin önü kapanmıştır. Ancak milletvekillerinin, Cumhurbaşkanı yardımcısı veya bakan olarak atanmaları durumunda milletvekillikleri sona erecektir.

Parlamenter sistemlerin en temel özelliklerinden olan, yasamanın yürütmeyi yani bakanlar kurulunu ve bakanları denetleme yetkisi, cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde de vardır.

Anayasanın 87. maddesinde yapılan değişiklik ile bu denetim ve aynı maddede yer alan “bakanlar kuruluna kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi verme” yetkisi kaldırılrsa da 98. maddede yasama organının yürütme organını denetleme yetkisinin olduğu açıktır. Söz konusu maddenin değişiklikten önceki halinde “Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin bilgi edinme ve denetim yolları” kenar başlığı altında meclisin, soru, meclis araştırması, genel görüşme, gensoru ve meclis soruşturması yollarıyla denetleme yetkisini kullandığı belirtilmektedir. Bu maddenin yeni düzenlenmesinde ise meclisin denetim ve bilgi edinme yetkisini, meclis araştırması, genel görüşme, meclis soruşturması ve yazılı soru ile gerçekleştireceği belirtilmiştir. Ancak bu denetleme ve bilgi edinme yollarıyla hükümetin doğrudan sona ermesi mümkün olamayacaktır.

Yine kuvvetler arasındaki sert ayrılığın gereği olarak, yeni anayasanın ilgili maddelerinin yürürlüğe girmesiyle ve bakanlar kurulunun tamamen ortadan kalkmasıyla birlikte bakanlar kurulunun kanun tasarısı sunma yetkisi de olamayacaktır.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin bir özelliği olmasa da, anayasada yasama organı ile ilgili yapılan bir değişiklik de kanun yapım süreci ile ilgilidir. Meclis tarafından kabul edilen bir kanun teklifi, cumhurbaşkanı tarafından veto edildiğinde, meclis bu kanun teklifini üye tam sayısının salt çoğunluğu ile yani en az 301 milletvekilinin desteği ile kabul etmek zorundadır. Yapılan bu değişiklikte cumhurbaşkanına anayasa değişikliklerinde verilen zorlaştırmacı veto yetkisinin, oran farklı olsa da, artık kanun değişikliklerinde de verildiği görülmektedir.

TBMM seçimlerinin bazı nedenlerle cumhurbaşkanı tarafından yenilenmesi ile ilgili olan 116. maddede değişiklikler yapılmış bu sayede, güvensizlik oyu, bakanlar kurulunun kurulamaması gibi nedenlerle seçimlerin yenilenmesinin önü kapanmıştır. Ancak TBMM, üye tam sayısının beşte üç çoğunluğu ile seçimlerin yenilenmesine karar verebilecek ve bu durumda cumhurbaşkanlığı seçimleri de yenilenecektir. Bu seçimlerin cumhurbaşkanının ikinci dönemine denk gelmesi durumunda, cumhurbaşkanı bir kez daha aday olabilecektir. Meclisin beşte üç çoğunluğundaki bir desteği alacağına ve yeniden halk tarafından seçilebileceğine inanan bir cumhurbaşkanının, son döneminde bilerek ve isteyerek seçimleri yeniletmesi ve bu sayede üç dönem cumhurbaşkanı olabilmemesinin yolu da açıktır.

I.b. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Yürütme Organı

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 2017 yılı değişikliğinden önceki metnine göre yürütme yetkisi ve görevi cumhurbaşkanı ve bakanlar kurulunda iken, 2017 yılında anayasanın 8. maddesinde yapılan değişiklik ile bu yetki ve görev sadece cumhurbaşkanına verilmiştir. Parlamentoda tarafından bir hükümet kurulmamakta, cumhurbaşkanı, kendi belirleyeceği bakanlar ile hükümeti kurmaktadır.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi, yasama ve yürütmenin birbirinden sert bir şekilde ayrı olmasını amaçlayan bir hükümet sistemi olması yönüyle başkanlık sistemine benzemektedir. Başkanlık sisteminin en yaygın örneği olan ABD’de devlet başkanı “başkan” olarak adlandırılırken, cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde devlet başkanı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 101. maddesinde “cumhurbaşkanı” olarak adlandırılmaktadır. Bu adlandırma yeni sistemde değiştirilmemiş olsa da, cumhurbaşkanının görev ve yetkileri, yürütme lehine değişmiştir.

Parlamentar sistemde, başbakan tarafından kurulan hükümet mecliste güven oylamasına sunulurken, cumhurbaşkanlığı hükümeti sisteminde, cumhurbaşkanı tarafından kurulan hükümetin güvenoyuna sunulması veya Cumhurbaşkanı tarafından atanan bakanların meclis tarafından onaylanması söz konusu değildir. Gücünü ve meşruiyetini halktan alan cumhurbaşkanının kurduğu hükümetin başka bir erk tarafından onaylanması söz konusu olmayacak ve daha önce Türk siyasal hayatında güvenoyu alınmadığı için kurulamayan (Tekin

ve Okutan, 2012: 217) veya güvensizlik oyu ile düşürülen hükümet (Fidan, 2010: 33) örneklerine bir daha rastlanmayacaktır.

Anayasanın cumhurbaşkanı ve bakanlar kuruluna birlikte verdiği yetki ve görevler cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde sadece cumhurbaşkanına verilmiştir. Örneğin anayasanın 15. maddesinde yer alan temel hak ve hürriyetlerinin kullanılmasının durdurulması, 73. maddesinde yer alan vergi ile ilgili hükümler ve 93.maddesindeki meclisin ara verme veya tatil sırasında toplantıya çağırılması gibi durumlarda cumhurbaşkanı tek başına yetkilidir.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde cumhurbaşkanı, doğrudan halk tarafından seçilmektedir. Cumhurbaşkanı adayının, kırk yaşını doldurmuş, yükseköğrenim yapmış ve milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olması gerekmektedir. Cumhurbaşkanı adayları bireysel olarak aday olamamakta, Anayasa'nın 101. maddesine göre cumhurbaşkanlığına, "siyasi parti grupları, en son yapılan genel seçimlerde toplam geçerli oyların tek başına veya birlikte en az yüzde beşini almış olan siyasi partiler ile en az yüz bin seçmen" aday gösterebilmektedir. Cumhurbaşkanı seçimlerinde geçerli oyların salt çoğunluğunu alan aday Cumhurbaşkanı seçilmekte, ilk oylamada bu çoğunluk sağlanamaz ise bu oylamayı izleyen ikinci pazar günü yapılacak oylamaya ilk oylamada en çok oy alan iki aday katılmaktadır. İkinci oylamada en çok oyu alan aday Cumhurbaşkanı olarak seçilmektedir.

2017 yılında, Anayasanın 101. maddesinde yapılan değişiklikte yer alan hükümlerin doğrudan cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ile ilgili olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir. Bu maddedeki hükümler sadece cumhurbaşkanının adaylık süreci, seçim süreci ve bir siyasi parti ile ilişkisinin olup olmayacağı ile ilgilidir. 2017 anayasa değişikliği referandumu öncesinde anayasanın ilgili maddesi, cumhurbaşkanı seçilen adayın varsa partisi ile ilişkisinin kesileceği hükmünü içermekteyken, yeni anayasada böyle bir hüküm bulunmamaktadır. Anayasada yapılan bu değişiklik ile cumhurbaşkanının bir partinin üyesi veya genel başkanı olabilmesinin önünün açılması, hükümet sisteminin "partili cumhurbaşkanlığı sistemi" olarak tanımlanmasında etkili olmuştur. Partili cumhurbaşkanlığı sistemi, cumhurbaşkanı olan kişinin varsa partisi ile fiili ve hukuki ilişkisinin devam ettiği veya partisinin genel başkanı olduğu bir sistem olarak tanımlanan ve pratikte çok fazla uygulama alanı olmayan bir sistemdir (Korkmaz, 2016: 55).

Parlamentar sistemde olduğu gibi cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde de Cumhurbaşkanının yasama, yürütme ve yargı ile ilgili görevlerini sınıflandırabilmek mümkündür. 2017 yılında, Anayasanın 104. maddesinde yapılan değişiklikler ile cumhurbaşkanının görev ve yetkilerinde "yasama ile ilgili olanlar", "yürütme alanına ilişkin olanlar" ve "yargı ile ilgili olanlar" fıkraları kaldırılmış ve yeni anayasada cumhurbaşkanının görev ve yetkilerinde herhangi bir sınıflandırma yapılmamıştır. Ancak 2017 anayasa değişikliği detaylı olarak incelendiğinde cumhurbaşkanına verilen yasama, yürütme ve yargı ile ilgili görev ve yetkilerindeki değişiklikleri şu şekilde sınıflandırmak mümkündür:

Yasama ile ilgili olan görev ve yetkilerindeki değişiklikler: 2017 anayasa değişiklikleriyle cumhurbaşkanına, ülkenin iç ve dış siyaseti hakkında meclise mesaj verme yetkisi verilmişken; "TBMM'yi gerektiğinde toplantıya çağırarak ve TBMM seçimlerinin yenilenmesine karar vermek" yetkileri cumhurbaşkanının görev ve yetkileri başlıklı 104. maddesinde değil yeni anayasanın 93. ve 116. maddelerinde yer almaktadır.

Yürütme ile ilgili olan görev ve yetkilerindeki değişiklikler: 2017 anayasa değişiklikleriyle cumhurbaşkanına, cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanları atamak ve görevlerine son vermek, üst düzey kamu yöneticilerinin atamak ve bu kişilerin görevlerine son vermek, üst kademe kamu yöneticilerini atamak, bu kişilerin görevlerine son vermek ve bunların atanmalarına ilişkin usul ve esasları Cumhurbaşkanı kararnamesi ile düzenlemek görev ve yetkileri verilmiştir. Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin doğal bir sonucu olarak başbakanlık organının

kaldırılmasıyla birlikte başbakanı atamak ve istifasını kabul etmek hükmü ile başbakanın teklifi üzerine bakanları atamak ve görevlerine son vermek hükümleri yeni anayasada yer almamaktadır.

Cumhurbaşkanının yürütme ile ilgili yeni görev ve yetkilerinden biri de Cumhurbaşkanlığı kararnamesidir. Yeni Anayasa cumhurbaşkanına, TBMM adına, yürütme yetkisine ilişkin konularda cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarma yetkisi vermiştir. Bu kararnamenin sınırları anayasada belirlenmiştir. Buna göre, temel haklar ve kişi hakları ve ödevleri, siyasi haklar ve ödevler ile ilgili, anayasada münhasıran kanunla düzenlenmesi öngörülen konularda, kanunda açıkça düzenlenen konularda, cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamayacaktır. Anayasa maddesinde yer alan hükümlerden anlaşılacağı gibi normlar hiyerarşisinde cumhurbaşkanlığı kararnamesi kanunların altında yer almaktadır.

Cumhurbaşkanlığı kararnamesi gerek anayasa yapım sürecinde; gerekse referandum sürecinde en çok tartışılan konulardan birisi olmuştur. Cumhurbaşkanına verilen bu yetkinin, hem meclisi pasif hale getireceğini hem de cumhurbaşkanını diktatörlüğe teşvik edeceğini savunanlar olsa da Anayasa'da bu yetkinin sadece kanunda açıkça düzenlenen konuları kapsayacağı ve kanundan üstün olmayacağı açıkça belirtilmiştir. Benzer bir uygulama ABD Anayasası'nda da vardır. ABD'de yürütme kararnamesi (executive order) olarak tanımlanan bu uygulamanın herhangi bir kanunda veya anayasada yeri yoktur. ABD Başkanı bu yetkiyi ABD Anayasası'nın 2. maddesinde yer alan "Yürütme yetkisi ABD Başkanı'na aittir" ibaresine dayandırmaktadır.

Cumhurbaşkanı yardımcılığı, Türkiye Cumhuriyeti anayasalarının hiçbirinde yer almazken yeni anayasa değişikliği ile bir veya daha fazla cumhurbaşkanı yardımcısı atanabilmektedir. Herhangi bir nedenle cumhurbaşkanlığı makamının boşalması halinde 45 gün içinde yenisi seçilinceye kadar, cumhurbaşkanı yardımcısı Cumhurbaşkanlığına vekalet edecektir. Ancak birden fazla cumhurbaşkanı yardımcısının olması halinde kimin vekalet edeceği sorusunun cevabı anayasada yer almamaktadır. Bu vekillik görevi, anayasanın eski metnine göre TBMM başkanındayken, yeni anayasa ile birlikte cumhurbaşkanı yardımcısına verilmesi, cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde yasama ve yürütme organlarının birbirlerinden tamamen ayrı olduğunun göstergelerindedir. Tüm hükümet sistemlerinde yürütmenin bir organı olan bakanlıkların kurulması, kaldırılması, görevleri ve yetkileri ile teşkilat yapısı cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile düzenlenecektir.

Yapılan anayasa değişikliği ile milli güvenliğin sağlanmasından ve silahlı kuvvetlerin yurt savunmasına hazırlanmasından, TBMM'ye karşı artık bakanlar kurulu değil, cumhurbaşkanı sorumludur. Genelkurmay Başkanı da doğrudan cumhurbaşkanına karşı sorumludur.

Yargı ile ilgili olan görev ve yetkilerindeki değişiklikler: Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası'nın 2017 referandumu öncesi metnine göre cumhurbaşkanının yargı ile ilgili olan görevlerinde Anayasa Mahkemesi üyelerini, Danıştay üyelerinin dörtte birini, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcı vekilini, Askeri Yargıtay üyelerini, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi üyelerini, HSYK üyelerini seçmek ve Anayasada ve kanunlarda verilen seçme ve atama görevleri ile diğer görevleri yerine getirmek ve yetkilerini kullanmak hükümleri açıkça yer almaktaydı. 2017 referandumu ile birlikte Askeri Yargıtay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi kapatılmış, yukarıda sayılan diğer yargı mensuplarının atanması ile ilgili hükümler ise cumhurbaşkanının görev ve yetkileri başlığı altında değil, yüksek mahkemeler başlığında anlatılmıştır.

I.c. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Yargı Organı

Hangi hükümet sistemi olursa olsun, yargı organlarının bağımsızlığı ve tarafsızlığı, söz konusu ülkenin gerçek manada hukuk devleti olup olmadığının ve ne kadar demokratik olduğunun

göstergelerinden biridir. Ancak yargı organlarının kuruluşu ve işleyişi ile hükümet sistemleri arasında doğrudan bir ilişkinin varlığından bahsedebilmek mümkün değildir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 2017 yılı değişikliğinden önceki metnine göre yargı yetkisi başlıklı 9. maddede bu yetkinin bağımsız mahkemelerce kullanılacağı belirtilmişken, yapılan değişiklik ile bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılacağı belirtilmiştir.

Yargı ile ilgili yapılan değişiklikler, Anayasa Mahkemesi'nin üye sayısı, askeri yüksek mahkemelerin kapatılması, Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan sıfatıyla yargıladığı kişilerdeki değişiklik (Cumhurbaşkanı yardımcılar eklenmiş, askeri mahkemelerin başkan ve üyeleri çıkarılmıştır), iptal davası açmaya yetkili olan kişilerdeki değişiklik (iktidar ve ana muhalefet partisi yerine TBMM'de en fazla üyeye sahip iki siyasi parti grubu), Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun adının Hakimler ve Savcılar Kurulu olarak değiştirilmesi, üye sayısının ve seçilme usullerinin değiştirilmesi gibi yenilikleri içermektedir.

Anayasa değişiklikleriyle birlikte yargı organları ile ilgili yenilikler getirilmiş olsa da bu yeniliklerin, doğrudan cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ile ilgili olduğunu veya siyasal istikrarda bir etki yaratabileceğini söyleyebilmek güçtür. Yukarıda da belirtildiği gibi bu değişiklikler mahkemelerin adları, üye sayıları ve üyelerin seçilme kriterleri ile ilgilidir.

I.d. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Yasama, Yürütme ve Yargı Organları Arasındaki İlişkiler

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi meclisin ve cumhurbaşkanının karşılıklı olarak birbirlerini feshedebilme yetkisinin olduğu bir sistemdir. Cumhurbaşkanı TBMM seçimlerinin yenilenmesine tek başına karar verebilse de, bu yetkinin kullanılması hem TBMM seçimlerinin hem cumhurbaşkanı seçimlerinin yenilenmesine neden olacaktır. Aynı şekilde TBMM, sadece cumhurbaşkanı seçimlerinin yenilenmesi kararını alamayacak; seçimlerin yenilenmesi halinde hem meclis hem de Cumhurbaşkanı seçimi yapılacaktır. Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin bu özelliği, yasama ve yürütmenin arasında bir denge dağılımı olduğunu göstermektedir.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde yasama ile yürütme organı arasındaki ilişkilerin düzenlendiği bir madde de Anayasa'nın 105. maddesidir. Anayasa değişikliği öncesinde, cumhurbaşkanı vatana ihanet iddiası ile TBMM üye tam sayısının en az üçte birinin teklifi üzerine, üye tam sayısının en az dörtte üçünün vereceği kararla suçlandırılabilirken, yeni anayasa ile birlikte üye tam sayısının salt çoğunluğunun (en az 301 milletvekilinin) vereceği önerge ile soruşturma açılması istenebilecektir. Bu önerge ile üye tam sayısının beşte üçünün (en az 360 milletvekilinin) gizli oyuyla soruşturma açılmasına karar verilebilecek, cumhurbaşkanı, Yüce Divan'da seçilmeye engel bir suçtan dolayı mahkum edilirse görevi sona erecektir. Bu maddede yer alan hükümlerden çıkarılabileceği gibi, hem parlamenter sistemde hem de cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde, yasama organının cumhurbaşkanı üzerinde bir denetim yetkisinin olduğu açıktır. Yeni değişiklik cumhurbaşkanının Yüce Divan'a sevkini zorlaştırırken (üçte bir oranından salt çoğunluğa yükseltilmesi); soruşturma açılmasına karar verilmesini kolaylaştırmıştır (dörtte üçten beşte üçe düşürülmesi).

Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin, parlamenter sistemle benzerlik gösteren bir özelliği de kanunların cumhurbaşkanı tarafından onaylanmasıdır. Ancak 2017 referandumu ile yapılan değişiklikler ile birlikte, cumhurbaşkanı tarafından veto edilen kanun değişiklikleri, TBMM üye tam sayısının salt çoğunluğu ile kabul edilmek zorundadır. Bu değişiklik cumhurbaşkanı tarafından veto edilen bir kanunun meclis tarafından kabul edilmesini zorlaştıracak niteliktedir.

Cumhurbaşkanlığına bağlı olarak kurulan Devlet Denetleme Kurulu'na yeni anayasada idari soruşturma yetkisi de verilmiş ve silahlı kuvvetler de Devlet Denetleme Kurulu'nun görev alanına

dahil edilmiştir. Yargı organlarının yine Devlet Denetleme Kurulu'nun görev alanı dışında bırakılması ile yargının bağımsızlığı anayasa ile güvence altına alınmıştır.

Erkler arasındaki bu ilişkiler değerlendirildiğinde, cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığının anayasa ile güvence altına alındığını; sistemde yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin sert bir şekilde ayrı olduğunu, tüm erklerin tek bir elde toplanmadığını, yasama ve yürütme organlarının birbirlerini denetleyebildiğini ve erken seçim kararının alınması halinde, bu iki organın da seçimlerinin yenileneceğini söyleyebilmek mümkündür. Sonuç olarak cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde kuvvetler sert bir şekilde birbirlerinden ayrılmış olsalar da, özellikle yasama ve yürütme arasında bir denge mekanizması ile birlikte birbirlerini denetleyebilme görev ve yetkilerinin olduğu açıktır.

I.e. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Güçlü ve Zayıf Yönleri

Parlamente sistemden ziyade başkanlık sistemine daha yakın olan cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin, diğer hükümet sistemlerine göre bazı güçlü yönleri olduğu gibi zayıf yönlerinin de olduğunu söyleyebilmek mümkündür.

Yürütmede istikrarın ve etkinliğin sağlanabilmesinde meclisin çıkaracağı kanunlar önemlidir. Meclisin çıkardığı kanunların, yürütme organının politikaları ile uyuşmaması halinde idari işlem ve eylemlerde bazı aksaklıklar meydana gelebilecektir. Bu durum sistemin olumsuz bir yönü olarak düşünülebilir. Ancak yine aynı durum yürütmenin eylem ve işlemlerinin meclis tarafından sınırlandırılabilmesi açısından olumlu bir etki olarak da değerlendirilebilir.

ABD'de uygulanan başkanlık sistemindeki gibi, seçimlerin yenilenememesi, bir başka deyişle hükümet sürelerinin katı olması, cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde yoktur. Sistemin bu özelliği, başkanlık sistemi ile kıyaslandığında, bir avantaj olarak düşünülebilir. Çünkü cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde yasama ile yürütme arasındaki uyumsuzlukların sonucunda, seçimlerin yenilenmesine karar verilebilecek, bu sayede, eğer kötü bir gidiş varsa seçimlerin yenilenmesi sisteme yeniden işlerlik kazandırabilecektir.

Parlamente sistemlerde mecliste çok sayıda siyasi partinin bulunması, bazen hükümetlerin kurulamaması, kurulan koalisyon hükümetlerinin çoğu zaman görev süresini tamamlayamaması veya güvensizlik oyu ile düşürülebilmesi, bunun sonucu olarak hükümet ömürlerinin kısa olması, koalisyon hükümetlerinin karar alma mekanizmalarının tıkanması gibi olumsuz durumlara neden olabilmektedir. Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde ise mecliste çok sayıda partinin olması durumunda dahi, hükümetin kurulamaması veya kurulan hükümetin meclis tarafından onaylanmaması gibi bir durumun gerçekleşme olasılığı yoktur. Bu nedenle cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi, parlamente sisteme göre daha uzun ömürlü hükümetlerin oluşumunda, bir başka deyişle siyasal istikrarda etkili olacaktır.

Yürütme organının görevini daha etkin ve verimli bir şekilde yerine getirebilmesi ve yetkilerini kullanabilmesi meclis tarafından çıkarılan yasalara bağlıdır. Yasama organının yasama faaliyetlerinde yetersiz kalması veya karar alamaması, sistemin tıkanmasına neden olmayacak, böyle olası bir durumda cumhurbaşkanı, cumhurbaşkanlığı kararnameleri ile sisteme işlerlik kazandırabilecektir. Cumhurbaşkanıya verilen bu yetki cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin, parlamente sistemden ayıran bir özelliktir. Yasama ve yürütmenin uyumsuzluğundan dolayı sistemin kilitlenmesi ihtimali, cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde, parlamente sisteme nazaran daha az karşılaşılabilecek veya hiç karşılaşılmayacak bir sorundur. Parlamente sistemlerde bazen başbakan ile cumhurbaşkanı arasındaki uyumsuzluklar ülkede problemlere neden olabilmektedir. Öyleyse yasama ile yürütme arasındaki uyumsuzluklar açısından bakılacak olduğunda; cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin, bu yönüyle parlamente sistemden üstün veya güçlü olabileceğini söyleyebilmek mümkündür.

Bir ülkede hükümet sisteminden kaynaklı siyasal istikrarsızlıklar olabileceği gibi, hükümet sistemi ne olursa olsun karşılaşılabilecek ve siyasal istikrarı bozabilecek bazı nedenler de vardır. Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi de parlamenter sistemden kaynaklı olan siyasal istikrarsızlığın özellikle politik nedenlerine çözüm getirebilecek; ancak hükümet sisteminden kaynaklı olmayan, her hükümet sisteminde veya her ülkede görülebilecek olan bazı olumsuz durumlara, tıpkı diğer sistemler gibi çözüm getiremeyecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde siyasal istikrar kavramı, siyasal istikrarsızlığın nedenleri ve cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin siyasal istikrarı sağlamada ne gibi katkılarının olabileceği değerlendirilecektir.

II. SİYASAL İSTİKRAR

Siyasal istikrarı devlet yönetiminin sorunsuz bir şekilde işlemesi, devlet organlarının düzenli ve uyumlu bir şekilde çalışması, kurulan hükümetlerin süresinden önce değişmemesi olarak tanımlayabilmek mümkündür. Buna göre, bir ülkede devlet organları arasındaki uyumsuzluk ne kadar fazla ise veya hükümetlerin görev süreleri yani hükümetlerin ömrü ne kadar kısa ise o ülke siyasi manada o kadar istikrarsızdır.

Hükümetlerin yaşadıkları siyasal istikrarsızlıklar politik, ekonomik ve sosyal sorunlara dayanmaktadır (Tosun ve Tosun, 1999: 16). Politik nitelikte olanlar: güvensizlik oyu, gensoru önergelerinin olumsuz sonuçlanması, cumhurbaşkanlığı seçimleri (cumhurbaşkanının meclis tarafından seçildiği parlamenter sistemde mecliste yeterli sayıya ulaşamaması veya başbakanın cumhurbaşkanı seçilmesi nedeniyle yeni bir hükümet kurulması), siyasal sisteme demokrasi dışı müdahaleler yani askeri müdahaleler, bütçenin reddi, başbakanın ölümü veya istifası; ekonomik nitelikte olanlar: ekonomik krizler, işsizlik ve enflasyon; sosyal nitelikte olanlar ise toplumsal ayaklanmalar, protestolar, etnik veya dini çatışmalar ve terör olaylarıdır. Bu olumsuz durumların sonucunda yeni bir seçim yapılması ihtiyacı veya zorunluluğu da hükümetlerin sona ermesine yani siyasal istikrarsızlığa neden olabilmektedir. Siyasal istikrarsızlıkla mücadele edebilmek için alınacak anayasal tedbirlerin yanı sıra hükümet sistemlerinde değişiklikler yapılabilir.

Herhangi bir soruna çözüm bulabilmek için öncelikle o sorunun nedenlerini tespit etme gerekliliği doğrultusunda, aşağıda siyasal istikrarsızlığın nedenleri ve cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin bu sorunlara ne kadar çözüm getirebileceği değerlendirilmiştir. Siyasal istikrarsızlığın nedenleri politik nedenler, ekonomik nedenler ve sosyal nedenler olarak sınıflandırılabilir. Hemen belirtmek gerekir ki hükümet sistemlerinde yapılacak değişiklikler ile siyasal istikrarsızlığın politik nedenlerine çözüm bulmak, siyasal istikrarsızlığın ekonomik ve sosyal nedenlerine çözüm bulmaktan daha kolaydır.

II.a. Siyasal İstikrarsızlığın Politik Nedenleri

Güvensizlik oyu, gensoru önergelerinin hükümet aleyhine sonuçlanması, cumhurbaşkanlığı seçimlerindeki aksaklıklar, askeri müdahaleler, başbakanın ölümü veya istifası ve bütçenin reddi gibi politik nedenler, hükümet sürelerini kısaltmakta, devlet organlarının düzenli ve uyumlu bir şekilde çalışmasını olumsuz etkilemekte, sonuç olarak siyasal istikrarsızlığa neden olmaktadır.

Aşağıda bu politik nedenler tanımlanmış ve cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin bu sorunlara çözüm getirip getiremeyeceği hususu parlamenter sistemle karşılaştırmalı olarak tartışılmıştır.

II.a.1. Güvensizlik Oyu

Başkanlık sistemi ve cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde yer almayan güvenoyu, kuvvetlerin yumuşak ayırımına dayanan parlamenter sistemlerde hükümetin göreve başlama sırasında veya görev esnasında yasama organı tarafından onaylanmasını içeren, yasamanın yürütme üzerindeki denetim mekanizmalarından biridir.

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde, 4 hükümet (38, 40 ve 51. hükümetler kuruluşlarında; 55. Hükümet ise verilen gensoru önergesi sonucu yapılan güven oylamasında) güvenoyu alınamaması, yani güvensizlik oyu nedeniyle sona ermiştir. Bu örnek, parlamenter sistemlerde, güvensizlik oyunun, etkin bir denetim mekanizması olduğunun göstergesidir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 2017 referandumundan önceki metnine göre başbakanın güven istemi (görev sırasında istenen güvenoyu, üye tam sayısının salt çoğunluğu ile reddedilebilir) ve Bakanlar Kurulu'na veya herhangi bir bakana karşı gensoru önergesi sonucunda (üye tam sayısının salt çoğunluğu ile düşürülebilir) veya Bakanlar Kurulu'nun göreve başlama sırasında (adi çoğunluk), TBMM'den güvenoyu alınması gerekmektedir (Gözler, 2011: 228).

2017 yılında Anayasada yapılan değişiklik ile 110. ve 111. maddeler mülga olmuştur. Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin doğal sonucu olarak artık yürütme organı, yasama organı tarafından onaylanmayacak ve bu nedenle güven/sizlik oyu ile herhangi bir hükümetin değiştirilmesi söz konusu olamayacaktır.

Sonuç olarak güvensizlik oylaması açısından, cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin parlamenter sistemden daha avantajlı olduğunu söyleyebilmek mümkündür.

II.a.2. Gensoru

Parlamenter sistemlerdeki bir uygulama olan gensoru, güvenoyu gibi yasama gücünün yürütme gücü üzerindeki denetim mekanizmalarından biridir. Gensoru önergesi bakanlar kurulunun veya bir bakanın düşürülmesine; bunun sonucunda da yeni bir hükümetin kurulmasına neden olabilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 2017 referandumundan önceki halinde de yer alan gensoru önergesi, en az 20 milletvekili veya bir siyasi parti grubu adına verilmekte ve hükümetin veya bir bakanın siyasal sorumluluğuna yol açtığından dolayı meclisin denetim yolları içerisinde en etkili olanıydı (Gören, 2011: 192). Gensoru sonunda, güvensizlik oyu (TBMM üye tam sayısının salt çoğunluğu) ile hükümet düşmüş veya ilgili bakan istifa etmiş sayılmaktaydı. Gensoru, hükümetin düşmesi ile sonuçlanırsa, bu durum yeni bir hükümeti gerektirmekteydi. Örneğin, Türkiye'de 41. ve 55. Hükümetler gensoru ile sona ermişti.

2017 yılında Anayasada yapılan değişiklik, gensoru ile herhangi bir bakanın veya hükümetin değişmesinin önünü kapatmıştır. Yani gensoru önergesi ile herhangi bir hükümetin değişmesi bir başka deyişle siyasal istikrarın bozulması artık söz konusu olamayacaktır.

Parlamenter sistemlerde tek başına meclisteki çoğunluğu sağlamış olan bir siyasi parti tarafından kurulan hükümetin gensoru ile düşürülmesi pratikte mümkün değildir. Ancak koalisyon hükümetleri döneminde, hükümetlerin gensoru önergesiyle düşürülmesi, yani siyasal istikrarsızlık ihtimali her zaman vardır.

Başkanlık ve cumhurbaşkanlığı hükümet sistemlerinde koalisyon hükümeti ihtimalinin olmaması, hükümetlerin gensoru gibi bir denetim aracıyla düşürülmesini de engellemektedir. Yani gensoru açısından bakılacak olursa, cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin parlamenter sistemden daha avantajlı olduğunu söyleyebilmek mümkündür.

II.a.3. Cumhurbaşkanlığı Seçimleri

Yönetim şekli cumhuriyet olan bazı ülkelerde cumhurbaşkanının seçimi halk tarafından, bazılarında ise parlamento tarafından yapılmaktadır. Bu seçimlerin meclis tarafından yapıldığı durumlarda, söz konusu ülkenin anayasal düzenlemelerinde eğer özel çoğunluklar yer alıyor ise bu durumda bazı aksaklıklar da yaşanabilmektedir. Bunun yanı sıra başbakanın cumhurbaşkanı

olarak seçilmesi durumunda yürütme organında yeniden yapılanma, yani yeni bir hükümetin kurulması zorunlu hale gelmekte, buna bağlı olarak hükümetlerin ömrü kısalmaktadır.

Cumhurbaşkanının bazı nedenlerden veya özel çoğunluklardan dolayı seçilememesi durumuna Türk siyasal hayatından örnekler verebilmek mümkündür. 1982 Anayasası'nın 2007 yılı değişikliklerinden önceki hükümlerine göre Cumhurbaşkanı halk tarafından değil TBMM tarafından seçilmekte ve Cumhurbaşkanı seçimi için yapılacak ilk iki oylamada üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu; eğer bu çoğunluk sağlanamazsa üçüncü oylamada üye tam sayısının salt çoğunluğu gerekmektedir. Bu özel çoğunlukların sağlanamaması nedeniyle, 1980 yılında Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün ve 2007 yılında Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in görev süreleri dolmasına rağmen yeni cumhurbaşkanlarının seçilememesi sonucunda siyasal krizler yaşanmıştır. 1980 yılında yaşanan bu sorun, demokrasi dışı bir müdahale olan 1980 askeri darbesine zemin hazırlayan etkenlerden biridir. 2007 yılındaki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde yaşanan ve 367 krizi olarak da adlandırılan siyasal çıkmaz ise erken seçimi zorunlu hale getirmiştir. Bu nedenle Cumhurbaşkanının bazı nedenlerle seçilememesinin siyasal istikrarsızlıklara neden olabileceğini söylemek mümkündür.

1982 Anayasası'nda 2007 yılında yapılan değişiklikler cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini de içermektedir. Bu değişiklik ile cumhurbaşkanının seçilememesi nedeniyle bir siyasal krizin veya siyasal istikrarsızlığın yaşanmasının önüne geçilmiştir.

Cumhurbaşkanının özel çoğunluklar nedeniyle seçilememesi durumunun yanı sıra başbakanın cumhurbaşkanı olarak seçilmesi de siyasal istikrarsızlıklara neden olmaktadır. 1982 Anayasası'nın 2017 referandumundan önceki metnine göre başbakanın, cumhurbaşkanı adayı olması ve seçilmesi mümkündür. Bu ihtimal ise mevcut hükümetin yerine yeni bir hükümetin kurulmasını mecburi kılmaktaydı. Türkiye'de, dördü çok partili dönemde olmak üzere toplamda beş kez cumhurbaşkanlığı seçimi (başbakanın cumhurbaşkanı seçilmesi) sonucunda yeni hükümetler kurulmuştur. Dönemin başbakanı İsmet İnönü'nün 1938 yılında, Fahri Korutürk'ün 1973 yılında, Turgut Özal'ın 1989 yılında, Süleyman Demirel'in 1993 yılında ve Recep Tayyip Erdoğan'ın 2014 yılında Cumhurbaşkanı seçilmeleri, yeni hükümetlerin kurulmasına neden olmuştur. Mevcut başbakanların cumhurbaşkanı olarak seçilmesi, hükümetlerin ömrünü kısaltarak yeni bir hükümet kurulmasına neden olduğundan bu durumu siyasal istikrarsızlık olarak değerlendirmek mümkündür.

Sonuç olarak yürütmenin tek başlı olmadığı parlamenter sistemde, devlet başkanı, ister halk, isterse yasama tarafından seçilsin, istikrarsızlıkların yaşanma ihtimali varken; yürütmenin tek başlı olduğu ve cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçildiği cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde, cumhurbaşkanlığı seçimlerinden kaynaklanan bir istikrarsızlık durumunun yaşanması teorik olarak mümkün değildir. Bu açıdan cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin parlamenter sistemden daha avantajlı olduğunu söyleyebilmek mümkündür.

II.a.4. Demokrasi Dışı Müdahaleler - Askeri Müdahaleler

Daha çok az gelişmiş ve demokrasi kültürü henüz içselleştirilememiş ülkelerde görülebilen darbe, hükümetlerin demokrasi dışı müdahalelerle iktidardan uzaklaştırılması olarak tanımlanabilir. Darbe, hükümeti veya yönetici grubu değiştirmek amacıyla, yönetim yetkisinin, ani ve cebri olarak ele geçirilmesidir (Heywood, 2012: 489). Darbelerin nedeni de genellikle meclisteki tikanlıklar (Fendoğlu, 2010: 27) veya Türkiye'de 1970-80 yılları arasında da yaşanmış olan sosyal problemlerdir (Tekin ve Okutan, 2012: 188-189).

Türkiye'de, demokrasiye ilk müdahale 27 Mayıs 1960 tarihindeki askeri darbe ile olmuştur. Bu askeri darbe sonucunda ülke yönetimini Milli Birlik Komitesi ele geçirmiş ve iki bakan ile bir başbakan idam edilmiştir. 1971 muhtırası, 1980 darbesi ve 28 Şubat 1997 askeri müdahalesi

demokratik sistemde kesintilere yani siyasal istikrarsızlıklara neden olan demokrasi dışı müdahalelerdir. 2007 yılında e-muhtıra olarak hatırlanan ve Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından yayınlanan internet bildirisi ve 15 Temmuz 2016 darbe girişimi ise amacına ulaşmamıştır. 1960, 1971, 1980 ve 1997 yıllarındaki demokrasi dışı müdahaleler siyasal istikrarsızlıklara neden olurken, 2007 yılındaki müdahale ve 2016 yılındaki müdahale girişimi sonucunda siyasal istikrarsızlık yaşanmamıştır. İstikrarsızlığın yaşanmaması ise güçlü bir hükümetin sonucu olarak değerlendirilebilir. Yani demokrasi dışı müdahaleler veya askeri darbeler güçlü hükümetler karşısında amacına ulaşmamaktadır. Bu durum, parlamenter sistemin, askeri vesayetinin etkin olduğu ülkelerde uygulanabilmesinde bir handikap olduğunu göstermektedir. Yani askeri vesayetinin etkin olduğu ülkelerde, parlamenter sistemden ziyade yürütmenin daha güçlü olduğu hükümet sistemlerinin tercih edilmesi, siyasal istikrarı güçlendirici etki yaratabilecektir.

Demokrasi dışı müdahale olarak da adlandırılan askeri müdahalelerin görüldüğü ülkelerde, müdahalenin veya bu müdahalenin meşruluğuna inananların bahanesi toplumsal veya siyasi karışıklıklardır. Gelişmekte olan ülkelerde, toplumun güvenini veya refahını maksimum düzeyde sağlayamayan hükümetler; bir başka deyişle toplum nezdinde başarısız olarak görülen hükümetler, toplumsal, ekonomik veya siyasi kaoslara neden olmakta, bu toplumsal, ekonomik veya siyasi kaosların varlığı da demokrasi dışı müdahalelere zemin hazırlamaktadır. Hemen belirtmek gerekir ki, her ne sebeple olursa olsun, herhangi bir demokrasi dışı müdahale, demokratik bir düzenin ve milli iradenin egemenliğinin hem ruhuna hem de özüne aykırıdır.

Demokrasi dışı müdahaleler, çoğu kez yeni bir hükümetin kurulmasına neden olmakta ve demokrasi dışı müdahale sonucunda kurulan hükümetler de genellikle istikrarsız olmaktadır. Bu duruma Türk siyasal hayatından örnekler verebilmek mümkündür. 27 Mayıs 1960 tarihindeki askeri darbe sonrasında yapılan 1961 Genel Seçimleri ile 1961-1965 yılları arasında 4 kez; 1971 Askeri Muhtırası sonrasında 1971-1973 yılları arasında 4 kez; 28 Şubat 1997 bildirisinden sonra ise 1997-1999 yılları arasında 2 kez hükümet kurulmuştur (Fidan, 2010: 42-58). Bu tarihsel gerçekler, demokrasi dışı müdahaleler sonucunda kurulan hükümetlerin genellikle kısa ömürlü, yani istikrarsız olduğunu göstermektedir. 1980 darbesinden sonra yapılan seçimlerde tek partili ve istikrarlı bir hükümet kurulabilmesini sağlayan etken ise, 1980 darbesi ile ülkenin önde gelen siyasilerine getirilen siyaset yapma yasaklarıyla birlikte, Anavatan Partisi'nin güçlü bir rakibi olmadan seçimlere katılmasıdır.

Sonuç olarak Türkiye'de amacına ulaşan demokrasi dışı müdahalelerin tamamı hükümet değişikliklerine yani siyasal istikrarsızlıklarla neden olmuştur. Bu örnekler ışığında demokrasi dışı müdahalelerin, siyasal istikrarsızlıklara neden olabileceğini söylemek mümkündür. Ancak darbeler ile hükümet sistemleri arasında doğrudan bir ilişki kurabilmek güçtür. Çünkü darbeler sadece parlamenter sistemin uygulandığı ülkelerde değil aynı zamanda başkanlık sistemi ile yönetilen ülkelerde de görülebilmektedir. Bu duruma başkanlık sistemi ile yönetilen, özellikle Güney Amerika veya Afrika'daki bazı ülkeler örnek olarak gösterilebilir. Örneğin, Arjantin'de 1930, 1943, 1955, 1962, 1966 ve 1976 yıllarında askeri darbeler yaşanmıştır (Gezgüç ve Uzun, 2017: 150). Yani, başkanlık sisteminin uygulandığı ülkelerde askeri darbeler yaşanmamaktadır demek mümkün değildir. Ancak, cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde yürütme erki daha güçlü olduğundan, demokrasi dışı müdahaleler açısından cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin parlamenter sisteme kıyasla daha avantajlı olduğu söyleyebilmek mümkündür.

II.a.5. Bütçenin Reddi

Bütçe kavramı ekonomik bir çağrışım yapsa da Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası'nın 87. maddesine göre TBMM'nin görevlerinden biri de bütçe ve kesin hesap kanun tekliflerini görüşmek ve kabul etmektir. Bu nedenle bütçenin reddi, ekonomik nedenden ziyade politik neden olarak kabul edilebilir.

Meclisteki bütçe görüşmelerinin sonunda, bütçe ve kesin hesabın tümü oylamaya sunulmaktadır. Bu durumda bütçenin kabulü için üç alternatif vardır. Birincisi, eğer tek başına iktidar söz konusu ise hükümet kendi bütçesini onaylayacak ve herhangi bir problemle karşılaşmayacaktır. İkinci alternatifte, eğer tek başına iktidar söz konusu değil ise koalisyondaki partilerinin veya meclisteki diğer partilerin desteği ile çoğunluk sağlanacak; üçüncü alternatifte, eğer azınlık hükümeti söz konusu ise, bütçenin onaylanması için muhalefet partilerinden veya yeterli olursa bağımsız milletvekillerinden çoğunluğu sağlayabilecek oranda destek alınacaktır. Aksi takdirde, 2017 referandumu öncesi anayasaya göre bütçenin reddi hükümetin sona ermesine neden olabilecek ve bunun doğal sonucu olarak ya erken seçimler yapılacaktır; ya da yeni bir hükümet kurulacaktır. Erken seçim yapılması veya yeni bir hükümetin kurulması da siyasal istikrarsızlığa neden olacaktır. Türkiye’de, 1965 ve 1970 yıllarında (Uluatam, 2003: 140) 28. ve 31. Hükümetler tarafından hazırlanan bütçe tasarıları TBMM Genel Kurulu’nda onaylanmamış ve istifalarını Cumhurbaşkanına sunan bu hükümetlerin yerine, yeni hükümetler kurulmuştur.

Hazırlanan bütçenin, TBMM Genel Kurulu’nda kabul edilmemesi sonucunda hükümetin istifa etmesi anayasal bir zorunluluk olmasa da bütçesi kabul edilmeyen bir hükümetin gensoru ile düşürülmesi mümkün olabilir (Odyakmaz vd., 2011: 115). Bu nedenle bütçesi onaylanmayan hükümetler, güvensizlik oyu ile düşürülmek yerine istifalarını sunmayı tercih etmektedirler.

2017 Anayasa değişikliği referandumu ile anayasanın bütçenin hazırlanması ve uygulanması konulu 161. maddesinde değişiklikler yapılarak “geçici bütçe” kavramı anayasada yer almış, buna ek olarak da “Bütçenin görüşülmesi”, “Bütçelerde değişiklik yapılabilme esasları” ve “Kesinhesap” başlıklı 162, 163 ve 164. maddeler yeni anayasa ile mülga olmuştur. Yeni Anayasanın bütçe ve kesin hesap başlıklı 161. maddesine göre Cumhurbaşkanı bütçe kanun teklifini, mali yılbaşından en az yetmiş beş gün önce, Türkiye Büyük Millet Meclisine sunar ve bütçe teklifi Bütçe Komisyonunda görüşülür. Komisyonun elli beş gün içinde kabul edeceği metin Genel Kurul’da görüşülür ve mali yılbaşına kadar karara bağlanır. Bütçe kanununun süresinde yürürlüğe konulamaması halinde, geçici bütçe kanunu çıkarılır. Geçici bütçe kanununun çıkarılmaması durumunda ise, yeni bütçe kanunu kabul edilinceye kadar, bir önceki yılın bütçesi yeniden değerlendirilme oranına göre artırılarak uygulanır.

Sonuç olarak parlamenter sistemde, bütçenin reddi ve bunun paralelinde siyasal istikrarın bozulması ihtimali varken; cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde, bütçenin reddedilmesi veya başka bir deyişle meclis tarafından onaylanmaması hükümeti sona erdirmeyecek, bütçenin reddi herhangi bir siyasi krizin nedeni olamayacaktır. Bu yenilik ile birlikte siyasal istikrarsızlığa neden olabilecek bir durumun daha önüne geçilmiştir. Bütçenin reddi nedeniyle siyasal istikrarın bozulması ihtimali göz önünde bulundurulduğunda, cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin, parlamenter sistemden daha avantajlı olduğunu söyleyebilmek mümkündür.

II.a.6. Başbakanın Ölümü veya İstifası

Dolaylı yollardan politik bir neden olarak düşünülebilecek, siyasal istikrarsızlıklara veya hükümet sürelerinin kısalmasına neden olabilecek bir diğer faktör de başbakanın ölümü veya istifasıdır.

Parlamenter sistemin uygulandığı bir ülkede, başbakanın ölümü veya istifası yeni bir kabinenin kurulmasını zorunlu hale getirmektedir. Çünkü Başbakanın ölümü veya istifası Bakanlar Kurulu’nun görevini kendiliğinden sona erdirmektedir (Gözler, 2011: 229). Bu durum ile Türkiye’de sadece 1942 yılında karşılaşılmış, 12. Hükümetin Başbakanı Refik Saydam’ın ölümü yeni bir hükümetin kurulmasını gerektirmiştir.

Başbakanın ölümü siyasal istikrarsızlığın politik bir nedeni olsa da, başarısızlıklardan kaynaklı siyasal istikrarsızlıktan ayırmak yerinde olacaktır. 1982 Anayasası’nda yapılan 2017 değişikliği ile

birlikte, cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin doğal bir sonucu olarak başbakanlık kurumu kaldırılmıştır.

Yürütmede çift başlılığın olduğu parlamenter ve yarı başkanlık sistemlerinde başbakanın ölümü veya istifası, yeni bir hükümetin kurulmasını zorunlu hale getirmekte ve siyasal istikrarsızlığa neden olmaktadır. Yürütmede tek başlılığın olduğu hükümet sistemlerinde ise “başbakanlık” kurumunun olmamasından dolayı başbakanın ölümü veya istifası nedeniyle siyasal istikrarsızlığın yaşanması mümkün değildir. Hemen eklemek gerekir ki başkanlık sistemi uygulanmasına rağmen başbakanlık kurumunun olduğu ülkeler de vardır. Başkanlık sistemini uygulayan Arjantin’de bakanlıklar arasında koordinasyon sağlama ve diğer bazı görevleri olan ve bazılarına göre başbakan olarak tanımlanan (Tunçkaşık, 2015: 89) “Bakanlar Kurulu Başkanı” (Arjantin Anayasası madde 100) ve Azerbaycan’da bakanlar kuruluna başkanlık yapan “başbakan” (Azerbaycan Anayasası madde 117) olsa da, yürütmenin başı yine başkandır. Bu nedenle bu kişilerin ölümü veya istifası siyasal istikrarsızlıklara neden olamamaktadır.

Sonuç olarak, siyasal istikrarsızlığın politik nedenlerinden bazıları, hükümet sistemleriyle doğrudan veya dolaylı olarak ilgiliyken; bazı politik nedenlerin hükümet sistemlerinden tamamen bağımsız olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Hükümet sistemi değişmeksizin yapılacak anayasa değişiklikleri veya yasal düzenlemeler siyasal istikrarsızlığın nedenlerini tamamen bertaraf etmekte yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle anayasal değişikliklerin yeterli olmadığı durumlarda, hükümet sistemi değişiklikleri elzem hale gelmektedir.

II.b. Siyasal İstikrarsızlığın Ekonomik Nedenleri

Ekonomik göstergeler ve bireylerin refah düzeyleri, seçmenlerin tercihlerindeki önemli etkenlerdendir. Bir başka deyişle Vatandaşların ekonomik manadaki memnuniyet veya memnuniyetsizlikleri siyasi tercihlerini doğrudan etkileyebilmektedir. Buna bağlı olarak, mevcut ekonomik durumlarından memnun olmayan seçmen sayılarının sürekli olarak artış göstermesi, yapılacak olan ilk seçimlerde sandıklara yansiyarak mevcut hükümetlerin son bulmasına neden olabilmektedir. Tam aksi durumla, yani toplumun ekonomik manada hoşnut olması sonucunda mevcut hükümetlerin tekrar seçilmesi ve istikrarın korunmasını isteyen seçmen sayısının çok olmasıyla da karşılaşabilmek mümkündür. Yani mevcut ekonomik istikrarı koruma veya mevcut ekonomik istikrarsızlığı yok etme isteği seçmenlerin oy tercihlerinde oldukça etkilidir (Çinko, 2006: 106). Ekonomik problemlerden kaynaklanan sosyal tepkilerin de erken seçim yapılmasına zemin hazırlayabileceğini göz ardı etmemek gerekir. Eğer gerçek manada vatandaşların ekonomik memnuniyetsizlikleri var ise bu durum kamuoyu ve muhalefet desteği ile erken seçimlere yani siyasal istikrarsızlıklara neden olabilecektir.

Hükümet sistemlerinde yapılacak bir değişikliğin, siyasal istikrarsızlığın ekonomik nedenlerini doğrudan ortadan kaldıracağını söylemek pek de mümkün değildir. Yani hangi hükümet sistemi uygulanırsa uygulansın, her ülkenin ekonomik problemlerle karşılaşma ihtimali vardır.

Siyasal istikrarsızlığın ekonomik nedenlerinin en önemlileri ise ekonomik krizler ile işsizlik ve enflasyon oranlarındaki artışlardır.

II.b.1. Ekonomik Krizler

Siyasal istikrarı olumsuz yönde etkileyen bir durum da ekonomik krizlerdir. Türkiye’de çok sayıda ekonomik kriz yaşanmış ve bu ekonomik krizler siyasal istikrarsızlıklara neden olmuştur (Kibritçioglu, 2001: 174-182). 57. Hükümetin, görev süresi dolmadan sona ermesinde etkili olan 2001 ekonomik krizi, ekonomik krizlerin siyasal istikrarı olumsuz etkilediğinin en yakın tarihli örneğidir.

Ekonomik kriz yaşamış bir ülkedeki seçmenlerin tepkileri, siyasal istikrarsızlığa neden olabileceği gibi; küresel ekonomik krizleri en az zararla veya zararsız bir şekilde atlatabilmek de hükümetlerin siyasal istikrarının güçlenmesinde etkili olabilir. Örneğin dünyanın birçok ülkesini etkileyen 2008 ekonomik krizinin Türkiye'yi diğer ülkelerden daha az etkilemesi, seçmenlerin, dönemin hükümetine olan güvenlerinin artmasını ve bunun sonucu olarak da siyasal istikrarın devam etmesini sağlamıştır.

Ekonomik krizler sadece gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkeleri değil gelişmiş ekonomiye sahip ülkeleri de etkileyebilmektedir. Ayrıca ekonomik krizler ile hükümet sistemleri arasında doğrudan bir ilişki kurabilmek de doğru değildir. Çünkü farklı hükümet sistemlerini uygulamalarına karşın büyük krizlerle karşılaşmış ülke örneklerini görebilmek mümkündür (Delice, 2003: 67; Aktan ve Şen 2001: 1230). Sonuç olarak ekonomik krizler ile hükümet sistemleri arasında doğrudan bir ilişki kurabilmek güç olsa da, siyasal istikrar açısından avantajlı olan hükümet sistemlerinin uygulandığı ülkelerin, ekonomik açıdan daha istikrarlı olabileceğini ve buna bağlı olarak ekonomik krizlerle karşılaşma ihtimalinin daha az olabileceğini söyleyebilmek mümkündür (Karahana ve Karagöl, 2014: 1-5).

II.b.2. İşsizlik ve Enflasyon

Bir ülkedeki en önemli iki ekonomik problemden biri faal nüfus içinde olduğu halde, cari ücret karşılığında çalışma istek ve gayretinde olup da iş bulamayanların olduğu durum, yani işsizlik (Krugman ve Wells, 2011: 166; Dinler, 2005: 449); diğeri ise fiyatlar genel seviyesinin sürekli yükselmesi olarak tanımlanan (Branson, 1995: 503; Bocutoğlu vd., 2007: 231) enflasyondur. Bu iki olumsuz durum vatandaşların satın alma güçlerini, refah seviyelerini ve buna bağlı olarak ekonomik memnuniyet düzeylerini azaltmaktadır. Bu hoşnutsuzluklar seçmenlerin siyasi tercihlerinde önemli bir etkidir (Çinko, 2006: 105).

Gelişmiş ekonomilerde işsizlik ve enflasyon oranlarının daha düşük olması, seçmenlerin yeni bir hükümet kurulması yönündeki eğilimlerini azaltmakta, seçmenler ekonomik bir gerekçe ile yeni bir siyasi arayış içerisine girmemektedir. Gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerde ise işsizlik ve enflasyon oranlarının yüksek olması, mevcut hükümetlere olan tepkileri artırmaktadır. Bu iki olumsuz durum, dolaylı yollardan bile olsa, yeniden bir seçim yapılmasına; başka bir deyişle mevcut hükümetin ömrünün kısalmasına neden olabilecektir. Öyleyse, işsizliğin ve enflasyonun sürekli olarak yüksek olduğu bir ülkede, siyasal istikrarın güçlü olması beklenemez.

Sonuç olarak işsizlik ve enflasyon oranları ile siyasal istikrar arasında bir ilişki kurulacak olursa, bu ilişkinin çoğu zaman negatif yönlü olduğunu; yani işsizlik ve enflasyon oranları arttıkça siyasal istikrarın azalabileceğini söylemek mümkündür.

Ekonomik krizlerde olduğu gibi, hükümet sistemini değiştirmenin işsizlik ve enflasyonu tamamen engelleyeceğini söylemek mümkün olmasa bile, siyasal istikrar açısından avantajlı olan hükümet sistemlerinin uygulandığı ülkelerin ekonomik açıdan daha istikrarlı olduğunu söyleyebilmek mümkündür (Karahana ve Karagöl, 2014: 1-5).

II.c. Siyasal İstikrarsızlığın Sosyal Nedenleri

Siyasal istikrarın sadece politik ve ekonomik nedenlerle değil sosyal sorunların ortaya çıkardığı bazı nedenlerle de bozulma ihtimali olabilmektedir. Siyasal veya ideolojik temele dayalı olan bu sosyal nedenler, toplumsal ayaklanmalar ve protestolar, etnik ve dini çatışmalar, terör olayları ve suikastlar olarak sıralanabilir.

II.c.1. Toplumsal Ayaklanmalar ve Protestolar

Toplumu oluşturan kişilerin bazı nedenlerle ortaya çıkan hoşnutsuzlukları, bazen protestolara veya tepkilere, hatta daha da büyüyerek etnik veya dini çatışmalara kadar uzanmasına, askeri

müdahaleler için uygun zeminin hazırlanmasına neden olabilir. Örneğin, 1968 yılında başlayan ve çok sayıda vatandaşın ölümü ile sonuçlanan ve dönemin hükümeti tarafından engellenemeyen öğrenci ve gençlik hareketleri 1971 yılındaki askeri müdahaleye neden olmuş ve dönemin başbakanı Süleyman Demirel istifa etmiştir. 1968 yılında başlayan bu gençlik hareketleri, 1983 yılına kadar siyasal istikrarsızlıklara neden olmuştur. 1969-1983 yılları arasında toplamda 13 kez hükümet kurulmuş, bu dönemde kurulan hükümetlerin ortalama ömürleri yaklaşık 1 yıl olmuştur. Bu durum siyasal istikrarsızlığın kesin göstergesidir. Bu dönemde güçlü veya tek partili bir hükümetin kurulamamasının nedenleri arasında, sokaktaki kavga ve çatışmaların meclise yansması da vardır (Tekin ve Okutan, 2012: 187).

Sonuç olarak bir ülke vatandaşlarının hoşnutsuzlukları zamanla tepkilere, ayaklanmalara veya protestolara dönüşebilmektedir. Bu sorunlara kesin çözüm bulunamaması ise ayaklanma veya protestoların büyüyerek, askeri müdahalelere, terör olaylarına ve etnik veya dini çatışmalara iç ve dış güvenliğinin zedelenmesine neden olabilmekte ve siyasal istikrarsızlıklara zemin hazırlayabilmektedir. Siyasal istikrarsızlıklara neden olan 1971 Askeri Muhtırası ve 1980 Askeri Darbesi protestoların, öğrenci ve gençlik hareketlerinin yoğunlaştığı dönemlerde gerçekleşmiştir.

Bu olumsuz örneklerle sadece parlamenter sistemin uygulandığı ülkelerde değil başkanlık veya yarı başkanlık sistemlerinin uygulandığı ülkelerde de karşılaşmak mümkündür. Yani bir ülke, hangi hükümet sistemi ile yönetilirse yönetilsin toplumsal ayaklanmalar veya protestoların görülme ihtimali vardır. Burada önemli olan halkın sosyal ve ekonomik refahını yani hoşnutsuzluk seviyesini en üst düzeye çıkarmaktır.

II.c.2. Etnik ve Dini Çatışmalar

Dünyada bazı ülkeler farklı etnik kökende veya dini inançta vatandaşlara sahipken bazı ülkelerde bu etnik ve dini farklılıklar yok denecek kadar azdır. Farklı etnik kökenli veya dini inançlı vatandaşların yaşadığı bazı ülkelerde herhangi bir problem yaşanmazken, bazı ülkelerdeki bu farklılıklar problemlerin nedeni olabilmektedir. Bu durum tamamen, bir ülkede yaşayan bireylerin insan hak ve hürriyetlerine saygı göstermesi ve temel hak ve hürriyetleri içselleştirmiş olup olmaması ile ilgilidir. Türkiye Cumhuriyeti'nde farklı etnik kökenli ve farklı dini inançlara sahip bireylerin yaşıyor olması bazen etnik ve dini temele dayalı bazı çatışmaların meydana gelmesine neden olmuştur. 1978 yılında Maraş ve Sivas'ta; 1980 yılında ise Çorum'da yaşanan mezhep temelli çatışmalar buna örnek olarak gösterilebilir.

Bu olaylar Türkiye'de yüzlerce insanın yaşamını yitirmesi ve yaralanması ile sonuçlanmış ve hatta 1980 yılında yaşanan olaylar dönemin içişleri bakanının istifa etmesine neden olmuştur (Tekin ve Okutan, 2012: 189). Bu etnik, dini ve ideolojik çatışmalara çözüm bulunamaması ve ülkedeki kaos ortamı, askeri müdahalelere zemin hazırlamış, bu askeri müdahaleler ise siyasal istikrarsızlıklara neden olmuştur. Türkiye sadece 1970 ve 1980'li yıllarda değil, 1990'lı yıllarda da buna benzer olaylara sahne olmuştur.

Sonuç olarak etnik veya dini çatışmalar siyasal istikrarı dolaylı veya doğrudan olumsuz bir şekilde etkilese de herhangi bir hükümet sistemi, etnik veya dini çatışmaları tamamen ortadan kaldıracak bir özelliğe sahip değildir. Ancak temsilde adaleti artıracak düzenlemeler yapılarak her dini inançtan veya her etnik kökenden vatandaşın, temsil makamlarında yer alabilmesi toplumdaki farklılıklardan kaynaklanan bu tür problemleri en aza indirmede etkili olabilecektir.

II.c.3. Terör Olayları ve Suikastlar

Türkiye'nin en başat sorunlarından biri olan terörizmi, hukuk dışı bir amacı gerçekleştirmek veya bir ideolojiyi topluma kabullendirmek amacıyla yapılan her türlü şiddet eylemi olarak tanımlayabilmek mümkündür (Saraçlı, 2007: 1060). Terör veya suikastlar bir ülkede sürekli

olarak gündemde ise o ülke vatandaşları tedirgin, ülkenin diğer ülkelere karşı itibarı ise olumsuzdur. Vatandaşların bu konudaki tedirginlikleri ise ülke yöneticilerine olan güvenin azalmasına ve hükümetlerin güç kaybetmesine neden olabilmektedir.

Türkiye'deki terör eylemleri ile ülkede tanınmış birçok kişiye karşı düzenlenen ve farklı terör örgütleri tarafından üstlenilen suikastlar, özellikle 1990'lı yıllarda toplumda tedirginliğe ve huzursuzluğa neden olmuş; seçmenler her seçim döneminde yeni bir siyasi arayış içine girmişlerdir. Bu sorunlar güçlü ve istikrarlı bir hükümetin kurulmasının önünde her zaman bir engel olmuştur. Terörle mücadele eden veya farklı süreçlerle bu sorunu tamamen ortadan kaldırmayı amaçlayan hükümetler siyasi güçlerini artırırken; terörle mücadelede başarısız olan ve kendi döneminde terör olayları ve suikastların arttığı hükümetler ise sürekli olarak güç kaybı yaşamıştır. Bunun en belirgin örneği, bu olumsuz durumların gündemi yoğun bir şekilde meşgul ettiği 1990'lı yıllardaki siyasal istikrarsızlıklar yaşayan hükümetlerdir.

Sonuç olarak, diğer sosyal nedenlerde olduğu gibi terör olayları ve suikastlar ile hükümet sistemleri arasında doğrudan bir ilişki kurmak mümkün değildir. Çünkü farklı hükümet sistemlerinin uygulandığı dünyanın birçok ülkesinde bu tür olumsuz durumlarla karşılaşabilmek maalesef mümkündür. Ancak siyasal istikrarın güçlü olduğu ülkelerde bu tür olumsuz durumlarla karşılaşabilme olasılığı daha düşüktür.

Tüm bu değerlendirmeler ışığında yukarıda sayılan siyasal istikrarsızlığın tüm nedenlerinin birbirlerini doğrudan veya dolaylı yoldan etkilemekte olduğunu ve bir domino etkisi yarattığını söyleyebilmek mümkündür. Bazen hükümet sistemlerini değiştirmek çözüm olarak görülse de, hiçbir hükümet sistemi yoktur ki yukarıda sayılan bütün problemlere çözüm getirebilsin. Ancak hükümet sistemlerinde yapılacak değişiklikler bu problemlerin ortaya çıkmasını en alt düzeye indirebilmektedir. Öyleyse problemleri en alt düzeye indirebilecek ve buna bağlı olarak da siyasal istikrarı artıracak düzenlemelerin, hatta hükümet sistemlerinde değişikliklerin yapılması siyasal istikrar konusunda başarısız olan ülkeler açısından elzemdir. Türkiye'deki hükümet sistemi değişikliğinin de temel amacı, siyasal istikrarsızlık ile mücadele etmektir. 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı seçimi ve milletvekili genel seçimi sonrasında, 9 Temmuz 2018 tarihi itibarıyla Türkiye'de fiilen uygulanmaya başlayan cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi de siyasal istikrarsızlıklara neden olan ve yukarıda sayılan birçok olumsuz durumu ortadan kaldırabilecek niteliktedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Siyasal istikrar veya istikrarsızlığın politik, ekonomik veya sosyal birçok nedeni olabileceği gibi, kullanılan hükümet sisteminin de siyasal istikrar üzerinde etkili olabileceğini söyleyebilmek mümkündür. Bu nedenle istikrarsızlığın nedenlerini bertaraf etmek için sadece mevzuatlarda değil, hükümet sistemlerinde de değişiklikler yapılabilir. Hükümet sistemi değişiklikleri, bir ülkeye tamamen siyasal istikrar getireceğini veya ülkedeki siyasal istikrarsızlığı tamamen ortadan kaldıracığını garanti edemez. En iyi hükümet sistemi, hükümet sisteminin zayıf yönleri ile kronik siyasal sorunlarını tespit edip bunları yok eden veya en aza indiren ve ülkenin kendi koşullarını da dikkate alan sistemdir.

Siyasal istikrar, devlet organlarının uyumlu ve başarılı bir şekilde çalışması ve buna bağlı olarak kurulan hükümetlerin uzun olmasını ifade eder. Başkanlık sisteminin en tipik modeli olan ABD'de olduğu gibi, seçimlerin yenilenmesinin hiçbir suretle mümkün olmaması ise hükümetlerin sadece ömürlerini uzatacaktır. Parlamenter, yarı-başkanlık ve cumhurbaşkanlığı hükümet sistemlerinde seçimlerin yenilenmesi ve buna bağlı olarak hükümet ömürlerinin kısa olması pratikte mümkünken anayasal düzenlemeler ile seçimlerin yenilenmesi kararının zorlaştırılması, istikrarı artırıcı bir önlem olarak düşünülebilir.

Türkiye açısından düşünülecek olursa Cumhuriyet dönemi boyunca 15'i tek partili dönemde 51'i ise çok partili dönemde olmak üzere toplamda 66 hükümet kurulmuştur. Çok Partili Dönem'deki ortalama hükümet ömrü yaklaşık "1,4" yıldır. Normal şartlarda yaklaşık "4" olması gereken bu sonucun, "1,4" olması, Türkiye'de parlamenter sistemin siyasal istikrar açısından çok da başarılı olmadığından göstergelerinden birisidir.

Siyasal istikrarsızlıklar, Türkiye'yi ekonomik ve sosyal yönden de olumsuz olarak etkilemiş, hatta 1960, 1971 ve 1980 yıllarında da görüldüğü gibi demokrasi dışı müdahalelere zemin hazırlamıştır. Tüm bu olumsuz durumlar sistemin sorgulanmasına neden olmuş ve 1980'li yıllarda başlayan hükümet değişikliği tartışmaları sonucunda, kuvvetlerin yumuşak ayırımına dayanan parlamenter sistemden, yürütmenin çok daha güçlü olduğu ve kuvvetlerin sert ayırımına dayanan cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine 2018 yılında fiilen geçilmiştir. Hükümet sisteminde yapılan bu değişikliğin en önemli gerekçesi de parlamenter sistemin Türkiye'de siyasal istikrarsızlığa neden olduğudur.

Siyasal istikrarsızlığa neden olan etkenler incelendiğinde, parlamenter sistemin birçok dezavantajının cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ile ortadan kaldırıldığını ve yeni sistemin siyasal istikrarsızlığın birçok nedenini bertaraf edebilecek şekilde tasarlandığını söyleyebilmek mümkündür.

KAYNAKÇA

Akgül, Mehmet Emin (2010), "Kuvvetler Ayrılığı ilkesinin Dönüşümü ve Günümüz Demokratik Rejimlerindeki Anlamı", **Ankara Barosu Dergisi**, S: 2010/4, s: 79-101.

Akipek, İlhan (1952), "Kuvvetler Ayrılığı Nazariyesinin Doğmasına Amil Olan Fikirler", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C: 9, S: 1, s: 167-182.

Aktan, Coşkun Can; Şen, Hüseyin (2001), "Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri", **Yeni Türkiye Dergisi Ekonomik Kriz Özel Sayısı**, C: 2, S: 42, s: 1225-1231.

Aktaş, Hasan Emir (2016), "Hükümet Sistemlerinin Tıkanma Noktaları ve Alternatif Çözüm Yolları", **Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C: 6, S: 1, s: 209-227.

Arjantin Anayasası, <http://www.congreso.gob.ar/constitucionSeccion2Cap4.php> (07.04.2018).

Arjantin Bakanlar Kurulu Başkanlığı resmi sitesi: <https://www.argentina.gob.ar/jefatura> (07.04.2018).

Atay, Ender Ethem (1999), "Fransa'daki Seçim Modelleri", **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C: 1, S: 3, s: 25-46.

Azerbaycan Anayasası, <https://www.president.az/azerbaijan/constitution> (20.04.2018).

Beceren, Ertan; Kalağan, Gökhan (2007), "Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemi; Türkiye'de Uygulanabilirliği Tartışmaları", **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S: 11, s: 163-181.

Bocutoğlu E., Berber M., Çelik K., (2007), Genel İktisada Giriş, Derya Kitapevi, Trabzon.

Branson, William H. (1995), Makro İktisat, (Çev.: İbrahim Kanyılmaz), Alfa Yayınları, İstanbul.

Cheibub, Jose Antonio (2007), Presidentialism, Parliamentarism and Democracy, Cambridge University Press, Cambridge.

Çam, Esat (1990), Siyaset Bilimine Giriş, Der Yayınları, İstanbul.

- Çinko, Levent (2006), "Seçmen Davranışları ile Ekonomik Performans Arasındaki İlişkilerin Teorik Temelleri ve Türkiye Üzerine Genel Bir Değerlendirme", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C: 61, S:1, s: 103-116
- Delice, Güven (2003), "Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif", **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S: 20, s: 57-81.
- Dinler, Zeynel (2005), İktisada Giriş, Ekin Yayınları, Bursa.
- Fendoğlu, Hasan Tahsin (2010), Başkanlık Sistemi Tartışmaları, Stratejik Araştırma Enstitüsü Analiz Yayınları, Başak Matbaacılık, Ankara.
- Fidan, Hüseyin (2010), 1920-2010 Türk Siyasi Tarihi, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Gezgüç, Gözde Müşerref; Uzun, Turgay (2017), "Arjantin Siyasi Tarihinde Askeri Darbeler", **Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, C: 6, S: 2, s: 150-183.
- Gül H., Kamalak İ., Gül S.S., (2017), "Amerikan Başkanlık ve Fransız Yarı-Başkanlık Sistemleri Işığında Türkiye'nin Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi", **Strategic Public Management Journal**, S: 3, s: 101-120.
- Gören, Zafer (2011), Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara.
- Göze, Ayferi (2005), Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, Beta Yayınları, İstanbul.
- Gözler, Kemal (2011), Türk Anayasa Hukukuna Giriş, Ekin Yayınları, Bursa.
- Güran, Sait (1994), "Anayasa'nın Kuvvetler Ayrılığı İlkesine ve Yönetim Yargı İlişkilerine Bakış Açısında Değişiklik", **Anayasa Yargısı Dergisi**, C: 11, s: 191-200.
- Heywood, Andrew (2012), Siyaset, (Çev.: Bekir Berat Özipek, Bircan Şahin, Mete Yıldız, Zeynep Kopuzlu, Bahattin Seçilmişoğlu, Atilla Yayla), Adres Yayınları, Ankara.
- İlal, Ersan (1968), Magna Carta, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C: 34, S: 1-4, s: 210-242.
- Kalaycıoğlu, Ersin (2005), "Başkanlık Rejimi: Türkiye'nin Diktatörlük Tehdidiyle Sınava", **Türkiye Barolar Birliği Yayınları**, S: 77, s: 13-29.
- Karahan, Hatice; Karagöl, Erdal Tanas (2014), "Ekonomik Performansın Temel Taşı: Siyasi İstikrar", **Seta Perspektif**, S: 41, s: 1-5.
- Kibritçioğlu, Aykut (2001), "Türkiye'de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969-2001", **Yeni Türkiye Dergisi Ekonomik Kriz Özel Sayısı**, C: 1, S: 41, s: 174-182.
- Korkmaz, Tuğrul (2016), "Hükümet Sistemleri ve Türkiye Üzerine Bir Analiz", **Akademik Hassasiyetler**, C: 6, s: 43-57.
- Krugman, Paul; Wells, Robin, **Makro İktisat**, (Çev.: Fuat Oğuz, Murat Arslan, Ali Akkemik, Koray Göksal), Palme Yayıncılık, Ankara, 2011.
- Kuzu, Burhan (1996), "Türkiye İçin Başkanlık Sistemi -I-", **Liberal Düşünce Dergisi**, Bahar Sayısı, s: 14-43.
- Odyakmaz Z., Kaymak Ü., Ercan İ., (2011), Anayasa Hukuku-İdare Hukuku, İkinci Sayfa Yayınevi, İstanbul.
- Oktay, Cemil (1984), "Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Yargı Açısından Anlamı ve Türkiye Örneği", **Anayasa Yargısı Dergisi**, C: 1, s: 215-242.

Onar, Erdal (2005), “Türkiye’nin Başkanlık veya Yarı-Başkanlık Sistemine Geçmesi Düşünülmesi midir?”, **Türkiye Barolar Birliği Yayınları**, S: 77, s: 71-104.

Özbudun Ergun (2015), “Hükümet Sistemi Tartışmaları”, <http://www.birarada.org/tr/16878/Prof-Dr-Ergun-Ozbudun-Huk-met-Sistemi-Tartismalari> (08.11.2017).

Saraçlı, Murat (2007), “Uluslararası Hukukta Terörizm”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C: 11, S: 1-2, s: 1049-1078.

Tekin, Yusuf; Okutan, Çağatay, **Türk Siyasal Hayatı**, Orion Kitapevi, Ankara, 2012.

Tosun, Gülgün Erdoğan; Tosun, Tanju, **Türkiye’nin Siyasal İstikrar Arayışı Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemleri**, Alfa Yayınları, İstanbul, 1999.

Tunçkaşık, Halil (2015), “Siyasi İstikrar İle Demokratik Kurumsallaşma Arasında Denge Arayışı: Arjantin Başkanlık Sistemi”, **TBMM Araştırma Merkezi Yayınları**, Yayın No: 7, s: 1-20.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Kabul Tarihi: 21.01.2017, Kanun No: 6771, <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k6771.html>, TBMM Başkanlığı resmi internet sitesi, (24.04.2018)

Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası, (1982), T. C. Resmi Gazete, 17863, 07 Aralık 1982.

Uluatam, Özhan (2003), **Kamu Maliyesi**, İmaj Kitapevi, Ankara.

Yazıcı, Serap (2005), “Başkanlık Sistemleri: Türkiye İçin Bir Değerlendirme”, **Türkiye Barolar Birliği Yayınları**, S: 77, s: 125-142.